

Informacja naukowa i potrzeby komunikacyjne użytkowników w świetle nowoczesnych usług bibliotecznych

Emilia Lepkowska

Biblioteka Politechniki Poznańskiej

Telefon: 61 665 3013

emilia.lepkowska@put.poznan.pl

Łukasz Jeszke

Biblioteka Politechniki Poznańskiej

Telefon: 61 665 2070

lukasz.jeszke@put.poznan.pl

Abstrakt:

Artykuł przedstawia rolę informacji naukowej wyrażoną poprzez nowoczesne usługi biblioteczne. W świetle zadań i potrzeb informacyjnych zakres prezentowanych usług ma służyć tworzeniu warsztatu naukowego i wspierać komunikację naukową. Poruszona została informacyjna rola biblioteki oraz kwestie problemów i zadań, na które odpowiada biblioteka akademicka organizując narzędzia i planując usługi. Zaprezentowane zostały przykłady usług stworzonych przez bibliotekę; wdrażanych rozwiązań zewnętrznych oraz potencjalnie interesujących wdrożeń, które można planować w dalszej perspektywie. Rozważania poparte są praktyką - współpracą z użytkownikiem oraz analizą typowych potrzeb informacyjnych. Propozycje biblioteki stanowią często ramy informacyjne dla pracy badawczej dla całej uczelni. Z jednej strony odbywa się to poprzez dobór dostępnych źródeł informacji, z drugiej zaś poprzez uwarunkowania techniczne, które ułatwiają komunikację i korzystanie z tychże zasobów.

Słowa kluczowe:

usługi biblioteczne, informacja w bibliotece, rola biblioteki, warsztat informacyjny, rozwój biblioteki

System komunikacji naukowej na całym świecie podlega dynamicznym zmianom. Istotą tych zmian jest nie tylko szerokie wykorzystanie Internetu jako podstawowego kanału wymiany informacji, umożliwiającego coraz szersze upowszechnianie efektów prac naukowców, ale także ciągle rosnąca rola bibliotekoznawstwa i informacji naukowej jako metadyscypliny upowszechniającej informację i rozwój usług z nią związanych. Musimy pamiętać, że mimo upływu lat w powszechnej opinii funkcjonuje wiele mitów i nieporozumień na temat wpływu Internetu na komunikację naukową i kierunki jej rozwoju. Częściowo wynikają one z nadmiernego upraszczania komunikacji naukowej i postrzegania jej w kategoriach jednego uniwersalnego modelu, utrzymujących się problemów i niejasności terminologicznych czy wreszcie przeceniania wpływu technologii na zachowania naukowców. Jeśli chcemy prognozować kierunki rozwoju i optymalizacji usług informacyjnych i bibliotecznych oferowanych naukowcom musimy przyjrzeć się szerzej zagadnieniom wyszukiwania informacji utrwalonej w różnego typu dokumentach (drukowanych i elektronicznych), a także zachowaniom użytkowników poszukujących wielorakich źródeł i informacji. Wyszukiwania prowadzone na potrzeby badań naukowych, dydaktyki, pisania prac naukowych wszystkich stopni wymuszają obecnie zmiany strategii i technik wyszukiwania w bibliotekach. Bez zmian aktualizujących ustalenia teoretyczne i odpowiednie rozwiązania praktyczne w zakresie obsługi informacyjnej środowisk naukowych, biblioteki nie mogą przyczynić się do dalszego rozwoju komunikacji naukowej. Ich rola jest tym większa, że muszą walczyć z powszechnymi opiniami użytkowników uważających, że uniwersalne, standardowe wyszukiwarki typu Google i Google Scholar umożliwią dostęp do wystarczającej ilości informacji. Jednak pomimo zwiększania zakresu i zasięgu indeksowanych dokumentów, usprawniania mechanizmów rankingu i wyświetlania wyników nie są one w stanie zastąpić profesjonalnych usług i kwerend wykonywanych przez przygotowanych i wykształconych pracowników biblioteki, a konkretnie E-biblioteki czy OIN. Gromadzenie literatury na potrzeby pisania prac projektowych, licencjackich, magisterskich nie mówiąc już o poważniejszych badaniach naukowych, nie może ograniczać się do standardowych wyszukiwarek, które nie indeksują całej zawartości informacyjnej sieci. Poza tym pozostaje kwestia jakości wyszukiwanej informacji, której nie są w stanie zagwarantować automatyczne mechanizmy wyszukiwarek, a którą może zagwarantować bibliotekarz np. tworząc subject gateways - tematyczne serwisy WWW o kontrolowanej jakości. Ogromną rolę w tym zakresie ma do odegrania informacja naukowa i bibliotekoznawstwo zarówno w obszarze poznawczym, tj. badając komunikację naukową jak i w dziedzinie kształcenia profesjonalistów informacji, przewodników i nawigatorów

odpowiedzialnych za dalszy rozwój usług wyszukiwawczych. Dla przyszłego kształtu obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej ważne jest kto i w jakim stopniu przejmie zadania związane z wyszukiwaniem i kontrolowaną organizacją dostępu do dorobku nauki [1]. Badania naukowe potwierdzają, że 60% studentów uważa zasoby oferowane przez biblioteki za bardziej wiarygodne od tych wyszukanych za pomocą wyszukiwarek, a blisko 80% z tych, którzy korzystali z pomocy bibliotekarza w poszukiwaniach informacji, sądzi, że to bibliotekarze wnoszą wartość dodaną do tych działań.[2]. Komunikacja naukowa jako praktyka realizowana jest na dwóch poziomach indywidualnym i społecznym. Na obu występuje potrzeba popularyzacji dorobku naukowego, przekazania go szerszemu gronu odbiorców. Tu też nieocenioną staje rola usług w bibliotece naukowej dokonującej transferu, przetwarzania danych, informacji i rozpowszechniania ich na potrzeby rozwoju nauki i oceny własnego dorobku.

Obecnie, w efekcie pozyskiwania grantów i dofinansowań¹ większość bibliotek akademickich posiada warunki lokalowe oraz zaplecze sprzętowe, które pozwala spełniać tę komunikacyjną rolę biblioteki. Kolejnym etapem jest "wypełnienie" nowych przestrzeni ofertą usługową. Wdrażanie usług bibliotecznych jest skomplikowane, ponieważ musimy mieć na względzie kompetencje użytkownika - zarówno merytoryczne jak i techniczne - oraz prawidłowo ocenić nasze możliwości i praktyczną przydatność proponowanych rozwiązań. Jeszcze jedna - wydaje się najtrudniejsza - kwestia to fakt, że nasze propozycje muszą zafunkcjonować w ramach aktualnego hybrydowego modelu biblioteki. W realiach klasycznych usług (drukowanych zasobów) oraz usług i zbiorów cyfrowych musimy włożyć wielokrotnie więcej wysiłku w planowanie kolejnych wdrożeń. Cały czas mając na uwadze, że oczekuje się od nas działań na obu tych polach. Wobec tak zdefiniowanych potrzeb chcielibyśmy przedstawić katalog wybranych usług informacyjnych przeznaczonych dla naszych użytkowników.

¹ Problematyka zapewnienia materialnego zaplecza informacyjnego czyli pozyskiwania środków finansowych nie może być pomijana. W związku z tym Biblioteka Politechniki Poznańskiej zaproponowała w marcu br. seminarium zgodne z tą tematyką: Dobre praktyki w realizacji projektów bibliotecznych w perspektywie finansowej 2007-2013 i prognozy na przyszłość – seminarium, 18 marca 2015 r., Biblioteka Politechniki Poznańskiej [on-line], [dostęp 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://library.put.poznan.pl/pl/dobre-praktyki-seminarium>.

W bieżącym roku wdrożone zostały w Bibliotece Politechniki Poznańskiej kody QR (Quick Response). Kody te charakteryzują się coraz większą powszechnością - są obecne chociażby jako element akcji reklamowych w przestrzeni miejskiej np. na plakatach i ulotkach. Technologicznie są niezwykle dostępne - wygenerowanie kodów nie wymaga licencjonowanego oprogramowania; można je odczytać na każdym praktycznie telefonie komórkowym za pomocą darmowej aplikacji - jest to technologia otwarta. Kody mogą zawierać w sobie sporą porcję informacji wraz z dużą dozą tolerancji na ewentualne uszkodzenie kodu². Wdrożenie miało na celu połączyć nasze zasoby drukowane i elektroniczne, wpisuje się idealnie w model hybrydowej biblioteki. Na regałach w wolno dostępnej, samoobsługowej części biblioteki zamieszczone zostały kody do uzupełniających informacji cyfrowych m.in. do e-czasopism, które prenumerujemy równoległe z drukowanymi lub tytułów udostępnianych za darmo. Również do ebooków, baz artykułów i zasobów Open Access. Dało to możliwość rozszerzenia przestrzeni informacyjnej oraz lepszego jej dopasowania do potrzeb użytkowników. Kody prowadzące do zasobów anglojęzycznych są prezentowane także w angielskiej wersji językowej - założeniem było zwiększenie dostępności i wielkości zbiorów dla studentów zagranicznych. W ramach kodów promujemy polskie bazy abstraktowe (BazTech, BazEkon, AGRO). Praktyka pokazuje, iż nasi użytkownicy - wbrew trendom wydawniczym i zakupowym - są zdecydowanie bardziej chętni do korzystania z informacji w języku ojczystym i zwykle tylko takiej poszukują. Oczywiście wprowadzenie kodów musiało wpisywać się również w organizację pracy w bibliotece. Posiadamy bieżący dostęp do statystyk wykorzystania poszczególnych kodów, ewentualna zmiana zasobu nie jest trudna, zadbałszy o sporą elastyczność systemu. Całość jest zdecydowanie bardziej zaawansowana niż ma to miejsce w przypadku plakatu reklamowego z jednym kodem, prowadzącym wyłącznie do strony producenta. Jest to system informacyjny obejmujący ok. 300 kodów i ok. 80 zasobów naukowych dostosowanych do potrzeb informacyjnych użytkowników, komplementarny z naszymi zbiorami drukowanymi. Oczywiście nie jest to usługa zaplanowana dla każdego użytkownika. Grupę docelową stanowią studenci, także angielskojęzyczni, posiadający dostęp do aplikacji odczytującej kody QR.

² Więcej informacji o zastosowaniu kodów QR w komunikacji naukowej można uzyskać w pracach: Jeszke Ł., Kod 2D w prezentacji źródeł naukowych [preprint]. E-LIS [on-line]. 2009 [dostęp: 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://hdl.handle.net/10760/13910>. oraz Jeszke Ł., Jeszke N., Kody QR jako punkty informacyjne w bibliotece. Biuletyn EBIB. [on-line]. 2014, 7(152), 1-8. [dostęp: 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/264>.

Oprócz usług uniwersalnych, przeznaczonych dla szerszego grona odbiorców nie mogą ujść naszej uwadze propozycje zindywidualizowane, z przeznaczeniem dla pracowników nauki. Od wielu lat - na przestrzeni zmieniających się wymagań i koncepcji MNiSW - Biblioteka Politechniki Poznańskiej proponuje pomoc w zakresie ustalenia wskaźników bibliometrycznych i oceny parametrycznej dorobku. Nie jest to jednak tylko poradnictwo, proponujemy stworzenie gotowego wykazu, który jest kompletny i spójny, można dołączyć go do własnej dokumentacji i przedstawić w konkursach grantowych czy procedurach awansowych. Ogromne w ostatnich latach zainteresowanie publikowaniem w bazie Thomson Reuters (w ramach tzw. listy filadelfijskiej) to temat, który z jednej strony budzi ogromne emocje, z drugiej zaś wymaga stworzenia odpowiedniego zaplecza informacyjnego dla pracowników i władz uczelni. Poza wspomnianymi analizami formalnymi proponujemy szkolenia, jak i bieżącą informację - konieczną w realiach ciągłych zmian. Dodatkowo omawiamy narzędzia przydatne do prowadzenia efektywnego warsztatu, jak menedżer bibliografii (głównie EndNote Basic) czy profil ResearcherID. W zakresie publikowania alternatywą staje się Open Access. Materia ta również wymaga od nas przygotowania materiałów oraz form pomocy (szkolenia, prawo autorskie, bazy OA). Dalszy rozwój tychże usług jest w perspektywie nieunikniony.

Od kilku lat obserwujemy niezwykle lukę informacyjną i ogromną potrzebę praktycznej wiedzy z zakresu publikowania w ramach listy filadelfijskiej oraz - szczególnie wśród humanistów - zainteresowanie tematyką Open Access. I nie mamy tu na myśli indywidualnych pracowników nauki, ale również członków redakcji. Stwierdzamy z pewnym zdziwieniem, iż redakcje naukowe nie mają często podstawowej wiedzy na temat istniejących ram prawnych, możliwości promocyjnych, form wydawniczych dla publikacji elektronicznych oraz wymagań poszczególnych zarządców baz. Nawet świadomość istnienia takich miejsc jak BazTech, które z powodzeniem wspierają czasopisma w aspekcie marketingu - czyli de facto dobrego indeksowania w Google Scholar - jest niezadowolająca. Pomimo faktu, iż my jako biblioteka nie pozycjonujemy siebie jako specjalistów od procesów wydawniczych okazuje się, że to najczęściej znajomy bibliotekarz jest osobą od której próbuje się uzyskać informacje na ten temat. To biblioteka, a nie np. wydawnictwo uczelniane, proponuje nierzadko spotkania z przedstawicielami zagranicznych wydawców.

Bazy bibliograficzne - chociażby wspomniany BazTech - to też produkty naszego środowiska. Uważam, że zaplanowane i systemowe wsparcie dla autorów i redakcji to przestrzeń usługowa, która - choć wymagająca - może być z powodzeniem zagospodarowana przez bibliotekę dysponującą kompetentnym personelem. Obecnie działa to głównie w nie do końca zorganizowanej sferze indywidualnych porad. Pamiętajmy, że w strukturach redakcji brakuje zwykle osób biegłych w wyszukiwaniu i codziennej pracy z bazami oraz publikacjami elektronicznymi. Także kwestie techniczne są nie zawsze odpowiednio przeprowadzone. Warto przypomnieć sobie biblioteczną(!) II konferencję naukową Konsorcjum BazTech³, która odbyła się dwa lata temu, a wśród omówionych kwestii była i promocja publikacji w sieci, właściwe przygotowanie plików z artykułami i książkami czy w końcu zastosowanie OJS (Open Journal System) - oprogramowania dla e-czasopism. Jako biblioteki posiadamy więc bazę pod usługi tego typu. Myślę, że z powodzeniem można rozszerzać ofertę w tym kierunku.

Opisane w niniejszym tekście spektrum usług kształtuje formy i sposoby komunikacji w nauce, czyniąc ją łatwiejszą i bardziej dostępną dla różnych grup użytkowników. Stwarza możliwość pełniejszego i szybszego upowszechniania efektów i wyników badań naukowych wśród szerszej publiczności – przyczynia się do większego rozwoju edukacji i pokonania kolejnych barier w komunikacji naukowej. Zarówno kody QR jak i pozostałe propozycje adresowane w sposób zindywidualizowany dla pracowników naukowych, przyczyniają się do rozwoju potencjalnie "nowej" komunikacji naukowej – mającej ułatwiać szybki, powszechny dostęp do aktualnych wyników badań, oraz szeroko pojętego dorobku naukowego. Jako biblioteki naukowe mamy możliwości pomocy, rozwoju i wspierania warsztatu codziennej pracy badawczej pracowników nauki. Z powyższych rozważań wynika, że na podstawie analizy potrzeb informacyjnych użytkowników biblioteki nie tylko rozbudowują się i wyposażają, ale także planowany jest rozwój usług bibliotecznych determinujących dalszy rozwój systemu komunikacji naukowej. Informacja naukowa wyrażana poprzez nowoczesne usługi biblioteczne ma szansę na zajęcie ważnej roli w obszarze pośredniczenia pomiędzy twórcami i odbiorcami, dostarczając informacje kompetentne, bezpłatne, a przede wszystkim o gwarantowanej jakości.

³ Bibliograficzne bazy danych i ich rola w rozwoju nauki - II Konferencja naukowa Konsorcjum BazTech Poznań, 17-19 kwietnia 2013 [on-line], [dostęp 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://hps.biblos.pk.edu.pl/bbd13/>.

Bibliografia

Bibliograficzne bazy danych i ich rola w rozwoju nauki - II Konferencja naukowa Konsorcjum BazTech Poznań, 17-19 kwietnia 2013 [on-line], [Dostęp 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://hps.biblos.pk.edu.pl/bbd13/>.

Dobre praktyki w realizacji projektów bibliotecznych w perspektywie finansowej 2007-2013 i prognozy na przyszłość – seminarium, 18 marca 2015 r., Biblioteka Politechniki Poznańskiej [on-line], [Dostęp 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://library.put.poznan.pl/pl/dobre-praktyki-seminarium>.

Jeszke Ł., Jeszke N., Kody QR jako punkty informacyjne w bibliotece. Biuletyn EBIB. [on-line]. 2014, 7(152), 1-8. [Dostęp: 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/264>.

Jeszke Ł., Kod 2D w prezentacji źródeł naukowych [preprint]. E-LIS [on-line]. 2009 [Dostęp: 29.04.2015]. Dostępny w Internecie: <http://hdl.handle.net/10760/13910>.

Sapa R., Konflikty w obszarze pośredniczenia w komunikacji naukowej: interesy i ideologia [on-line], [Dostęp 27.03.2015]. Dostępny w Internecie: <https://suw.biblos.pk.edu.pl/downloadResource&mId=219371>.

Wojciechowski J. Biblioteka w komunikacji publicznej. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2010. ISBN 978-83-61464-9.